

In Uw licht zien wij het licht

start van de serie 'De blik zuiveren', over schuld en schaamte

Overweging I

Studenten bedrijfskunde in Rotterdam ondertekenden onlangs een soort code om eerlijk wetenschap te bedrijven. Dus niet te frauderen met onderzoeksgegevens of te plagiëren. Doel was de studenten bewust te maken van eigen verantwoordelijkheid en besef te geven van goed en kwaad en van het hellende vlak daartussenin. Preventief bezig zijn dus, geweten ontwikkelen. Het schijnt dat er ook voor bankiers zo'n integriteitscode wordt ontwikkeld.

Zou het helpen? Want de praktijk is weerbarstig. Mensen maken fouten en hopelijk hebben ze het lef om daar voor uit te komen en waar mogelijk te herstellen. En wil de ander dat horen. Mensen doen ook kwaad, want een geweldsdelict noem je geen fout. Een bedrijf wilens en wetens naar de afgrond helpen ook niet. Kwaad is wanneer mensen een grens overschrijden die voor iedereen herkenbaar is in de gulden regel: wat jij niet wilt dat u geschiedt doet dat ook een ander niet. Kwaad is alles - door mensen gedaan - wat lijden en onrecht veroorzaakt. Er is natuurlijk ook lijden veroorzaakt door natuurrampen en ziekte, maar dan spreken we niet van kwaad, dan zoeken we woorden als lot of noodlot. Sommigen spreken dan van God - anderen zwijgen.

We kijken niet allemaal hetzelfde naar onszelf. De een ligt niet wakker van een misdaad, een ander rekent zichzelf van alles aan en kan daar uren over doormalen. Er wordt wel onderscheid gemaakt tussen schuldgevoel en schuldbesef. Schuldgevoel kennen we allemaal wel. Dat is vooral een gevoel, van iets anders hebben willen doen dan je deed, verkeerde woorden of ongelukkige keuzen. Of zelfs een gevoel van - zonder iets te doen of te laten - ontoereikendheid. Schuldbesef is er wanneer je je beseft echt, verwijtbaar, een overtreding begaan te hebben. Mea culpa, mea maxima culpa, zou daaruit voort kunnen komen. Al is soms de vraag wat je daar dan voor koopt, in onze samenleving waar schuld en verontschuldiging soms wel heel makkelijk over de toonbank gaan.

Wielrenner Lance Armstrong fietste vele jaren vrolijk door en wist van de prins geen kwaad. Hij kwam tot zijn publieke biecht, zo vertelde hij bij Oprah, nadat hij ontdekt had dat zijn zoontje hem op Facebook aan het verdedigen was. Toen begon er iets te knagen. Hij kon het voor zichzelf niet maken om ook zijn zoon in dit complot te betrekken en die zo ook een bedrieger te laten zijn. Door de ogen van zijn zoon kijkend naar zichzelf ontstond iets van berouw. Sommige analisten van dit televisie-optreden zeiden dat dit het enige moment was dat Armstrong iets van spijt toonde. Of was het schaamte, toen hij zichzelf zag door de ogen van zijn zoontje en dat niet kon verdragen? Anderen vonden het sentimenteel effectbejag en noemden het vooral een slimme zet van zijn strategen en juristen om iets van clementie voor deze zondaar bij de kijkers op te roepen.

Iedere samenleving heeft zo zijn manieren gezocht om met het kwaad om te gaan. Altijd gaat het er om een balans te herstellen die door het gedane kwaad kapot is gemaakt. Rechtszaken, straffen, boetes, publieke biecht, gevangenschap, schuld belijden, in het groot of in het klein. Maar als alles wat de wet en de gewoonten eisen is gedaan, blijven de vragen, de onuitwisbare littekens, bij dader, om nog maar niet te spreken van het slachtoffer. Alsof er steeds ogen op je gericht blijven. Hoe leef je daarmee? Wat kun je daarmee?

*'Als blinden tasten wij langs de muur' (alleen NL-deel, eenstemmig)
Lezing Psalm 36 vertaling KBS/Gerhardt*

Overweging II

De psalmist weet van kwaad. Hij weet het zo goed te benoemen dat je als lezer ook wel snapt dat dit vers niet alleen over een ander in derde persoon gaat, over DE anderen, maar

net zo goed over hemzelf. 'Zonde orakelt in het hart van de boze.' Lastig, want zonde is een beladen bijbels woord geworden. Zonde is het bijbels woord voor wat mensen doen wanneer zij hun ogen niet op het goede, op God gericht hebben. Als mensen weggijken van het licht en duisternis zoeken om hun daden te bedekken. Maar het woord 'zonde' is wel belast geraakt door een kerkgeschiedenis van fixatie op fouten, van altijd ogen voelen die je beoordelen zodat sommigen geen vrijheid aandurfd, en in sommige tijden en tradities een bijna te makkelijke vergeving. Eigenlijk zoals in deze psalm, waar na de regels over het kwaad dat mensen doen, een grote sprong gemaakt wordt naar het Licht van God. Een te grote sprong naar mijn gevoel.

Daar tussen vers 5 en 6 zou ik wel een hele reeks witregels willen. Ruimte voor gewetensonderzoek, voor nadenken over wat ik een ander verschuldigd ben, wat ik mezelf verschuldigd ben en onthoud. Ruimte om te overwegen van welk doel ik ben afgeweken en wie ik daarmee geschaad heb. Ook ruimte om in het reine te komen met mezelf en daarin de noodzaak te ervaren om me tot die ander te wenden, als dat nog kan, om me uit te spreken, helemaal, tot de bodem van mijn ziel. Misschien zelfs vergeving durven vragen. Vragen of het me niet nagedragen wil worden, of de ander zich zijn hart kan omkeren en me weer in de ogen wil kijken. Want een mens kan niet leven zonder gezien te worden, door milde ogen, die je bevestigen in je bestaan, en niet veroordelen.

En pas daarna - hoeveel witregels waren dit wel niet? - wanneer je alles gedaan hebt wat in jouw vermogen ligt om de dingen goed te maken of misschien wel wanneer je er niet meer uitkomt en jezelf vast-maakt in oordelen over jezelf of anderen - zozeer dat het veroordelen zelf bijna een zonde is te noemen - dan klinkt de herinnering aan het Licht van God. 'Omdat U licht geeft, zien wij licht.' 'In Uw licht zien wij het licht.' Niet zozeer als laatste strohalm om alles weer recht te trekken, en ook niet dan pas omdat het er eerder niet was, maar omdat wij mensen het vaak weer vergeten: dat wij in licht staan, altijd al. Dat we gezien zijn door milde ogen. En zo naar onszelf en elkaar mogen kijken om weer te weten van Licht in ieder van ons, kind van God.

*Zingen (als een mantra) de regels 'Bij U is de bron van leven'
Lezing Psalm 36 vertaling Lloyd Haft:*

*Diep als uzelf
spreekt uw duivel in mij,
in het dieper dan diep
dat hart is.
Daar blijf ik wakker.
Hoog is uw hemel,
wolken er diep overheen.
Mensen en dieren
zoeken en doen,
gaan zonder licht.
Weest u mijn licht;
laat mij u kennen.
Moet ik het vragen
aan hoeven, klauwen, hart?*

Overweging III

Wie anders zal mij kennen? Mij aanzien en vrede schenken? Naar het licht brengen? Toch niet hoeven, klauwen, hart? Toch niet mijn schuldenaren? De psalmist hervindt zich in deze tekst. Weliswaar vragend, in vertwijfeling of verwondering. Maar er is een beweging naar leven toe, uit de donkerte. Licht is voorwaarde om te leven. Niet alleen biologisch, maar ook het bijbels licht dat een richtsnoer wil zijn om goed te leven en verlichting wil bieden wanneer het leven pijn doet. Het is dat licht, dat we hier aan elkaar doorgeven, al eeuwenlang, opdat het via klauwen en hoeven steeds weer het hart bereiken zal.

Moge het zo zijn

Mirjam Wolthuis